

השטר הלך לצמיתות הנסיך הקטן יישאר לעד

פנחס בר-זאב

יש שטרות כסף שהם תאווה לעיניים, ממש יצירות אומנות. יש גם שטרות שבולטים בפשטות העיצוב עד כדי שעמום. לשם המחשה נביא רק דוגמא אחת: יופיים המדהים של השטרות הישנים של צרפת ומושבותיה האפריקניות, מול פשטותם - ובעיני אספנים רבים אף כיעורם - של שטרות האירו. אבל לכל השטרות, רב-גוניים או פשוטים בעיצובם, מעניינים או משעממים, יש מאפיין משותף אחד: הם משמשים כר נוח להעברת מסרים ישירים על ידי המדינה המנפיקה לאזרחיה, ובעקיפין גם לאספנים בעולם כולו.

כך מפארים השטרות הישראליים את המפעל הציוני, מייסדיו ומעצביו. דיוקנות של דמויות היסטוריות מעטרים את השטרות של רוב מדינות העולם. מדינות בעלות היסטוריה קצרה יותר נוהגות לעטר את השטרות עם נופים מדהימים, בעלי חיים צבעוניים ועוד. השטרות של מדינות תחת שלטון טוטאליטרי מפארים את השליט או את השלטון, או מעבירים מסרים הרואיים, כמו השטרות של עיראק תחת עולו של סדאם חוסיין וצפון קוריאה תחת שלטונם של קים-איל-סונג ובנו קים-יונג-איל. המסרים המועברים עשויים להיות שונים, אך מאפיין אחד תמיד יישאר: המסרים הרבים המועברים על גבי שטרות הם ברורים וחד-משמעתיים, נגלים לעיני כל. תמיד!

האומנם? אולי מסתתר בין עשרות אלפי השטרות שהונפקו לאורך ההיסטוריה המוניטארית שטר אחד שאינו עונה על ההגדרות הנדונות לעיל? שטר אחד ויחיד שנועד להסתיר מסרים? שטר אחד שנועד להוות חידה? קשה להאמין, אבל חוקר השטרות האוסטרלי הנודע פיטר סיימס - Peter Symes - נבר וחפר והפלא ופלא מצא שטר אחד שנועד בדיוק למטרה זו: לא להעביר מסרים אלא דווקא להסתירם. שטר שהמוטיבים העיקריים בו מובלעים ונסתרים מן העין. רק מי שמכיר היטב את סיפור הרקע מאחורי שטר זה יבין את משמעותו. למבינים בלבד. איזה שטר משונה...

לא נחזיק אתכם עוד במתח, חבריי האספנים: השטר המוזר הזה הינו שטר בערך 50 פרנק שהונפק בשנת 1992 על ידי Banque de France, הבנק המרכזי של צרפת, במסגרת סדרת השטרות האחרונה הנקובים במטבע הלאומי הצרפתי, טרם המעבר לאירו (פיק 157).

בצד הפנים של השטר שצבעו העיקרי כחול, מופיע דיוקנו של אנטואן דה סנט-אכזופרי - Antoine de Saint-Exupéry (1900-1944), טייס שנפל במלחמת

העולם השנייה בעת טיסת סיור בשירות צבא צרפת החופשית, צבאו של הגנרל שארל דה-גול לימים נשיאה של הרפובליקה החמישית. ברקע מופיעה מפה טופוגרפית של אירופה ואפריקה ובמרכזה הים התיכון, בה מצא את מותו בנסיבות שטרם נודעו, בקיץ 1944. גב השטר מעוטר על ידי מטוס סיור קל על רקע מדבר סהרה.

אולם, את סנט-אכזופרי כולנו מכירים מסיבה שונה לחלוטין. אנו מכירים אותו כסופר פורה ומחונן

שכתב ב-1943, לאחר שברח מצרפת הכבושה לניו-יורק, את אחת מספרי הילדים היפים והמרגשים ביותר שנכתבו אי-פעם: *Le Petit Prince* - הנסיך הקטן. הספר תורגם לעשרות שפות ביותר מחמישים מיליון עותקים כולל עברית. בהשראתו הופקו מחזות לילדים, סרט מצויר, סדרות טלוויזיה ואף אופרה, בשפות שונות.

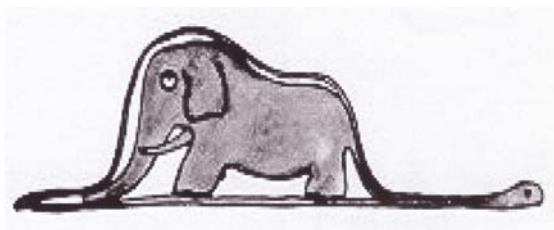
במרכז הספר עומדות שתי דמויות: הטייס סנט-אכזופרי עצמו כשהוא תקוע באמצע מדבר סהרה לאחר נחיתת אונס של מטוסו, ויצור מכוכב לכת אחר - נסיך קטן מאסטרואיד B-612. למרות היותו "חייזר" מתואר הנסיך כאילו הוא ילד רגיל מכדור הארץ שלנו, אבל בעל ראייה מפוכחת מאוד על החיים בכלל והיחסים בין ילדים ומבוגרים בפרט. אחת מהנחות היסוד של "הנסיך הקטן" היא כי ילדים תופסים את מהות החיים בצורה מציאותית יותר ממבוגרים. מוסר ההשכל של הספר מכונס במשפט אחד בסוף פרק 11:

"On ne voit bien qu'avec le coeur,
l'essentiel est invisible pour les yeux"

"אין לראות דברים אלא בלב בלבד; כי הדברים החשובים סמויים מן העין"

ואכן כך, כדי לפענח ולהבין את סודות השטר בערך 50 פרנק עם דיוקנו של סנט-אכזופרי, לאו דווקא צריך להסתכל עליו בעיניים, כי המוטיבים העיקריים ממילא מובלעים או מוסתרים. מוטב שנביט בשטר עם הלב, לבו של ילד שקרא את הספר.

בצד הפנים מעל המספר הסידורי וגם בגב השטר ליד החתימות אנו רואים קטע של ציור של הנסיך הקטן, כשהוא עדיין עומד על האסטרואיד שלו B-612. התמונה לקוחה מהספר ולצדו האמרה: "כל המבוגרים היו פעם ילדים, אבל מעטים זוכרים".

הציור מעל סימן המים, קרוב לקצה העליון של צד הפנים של השטר, מסמל היטב את מוסר ההשכל של הספר כי לילדים יש תפיסה טובה יותר של מהות החיים, מאשר מבוגרים. אפילו אנו, המבוגרים, מסוגלים להבחין בציור של פיל שנבלע על ידי נחש (בואה קונסטריקטור). אבל עם זה לא תם הסיפור המרתק מאחורי ציור זה.

מלבד היותו טייס וסופר היה סנט-אכזופרי גם צייר ומאייר מוכשר. בספר הוא מתאר איך צייר בגיל שש נחש בואה שכרגע סיים לבלוע פיל. אבל בציורו המקורי היה ניתן להבחין בפיל בלבד ותו לו. ממשיך סנט-אכזופרי ב"נסיך הקטן", פרק 1:

"הראיתי את יצירת המופת שלי לאנשים מבוגרים ושאלתי אם ציורי מפחיד אותם. תשובתם הייתה: 'מדוע צריך לפחד מכובע?' אבל הציור שלי בכלל לא היה של כובע! כוונתי הייתה לצייר נחש בואה כשהוא מעכל פיל שזה עתה תפס ובלע. אז ככה עשיתי עוד ציור, הפעם של הקרביים של נחש בואה, רק כדי שהמבוגרים יבינו. הם תמיד זקוקים להסברים!"

ובכן, מעצבי השטר חסכו מאתנו, המבוגרים, את המבוכה של אי-הבנת פשר התמונה ולא עיטרוהו עם הציור הראשון ה"מסובך" של אנטואן בן השש, אלא עם גרסתו השנייה. עכשיו מבינים?

אולם, אם נרצה לגלות את החידה הגדולה בשטר נהיה זקוקים למידה רבה עוד יותר של דמיון כדי לפענחה ולהבינה. אם נחזיק את צד הפנים של השטר בזווית נכונה - או תחת מנורה אולטרה-סגולה - נראה משהו מעל הפרפיקס ושלושת הספרות הראשונות של המספר הסידורי. ה"משהו" הזה מפנה אותנו לפרק 2 של "הנסיך הקטן", לאחר נחיתת האונס של מטוסו של סנט-אכזופרי במדבר סהרה, שינה קצרה ומפגשו הראשון עם הנסיך מאסטרואיד B-612, שמייד דורש מאנטואן לצייר לו כבשה. המופתע נענה ומצייר לנסיך כבשה:

"הוא [הנסיך הקטן] הביט בעניין רב בציור שלי ואמר: 'לא, זו כבר חולה מאוד; צייר אחת אחרת!' אז ציירתי עוד אחת. החבר החדש התעצבן מעט

ואמר: 'אתה לא רואה שזה תיש, לא כבשה? יש לו קרניים!' אז שוב ציירתי כבשה, אך גם זו נדחתה. 'זו זקנה מדי, אני רוצה כבשה שתחיה עוד הרבה זמן'. בינתיים פקעה סבלנותי, כי היה עלי לפרק באופן דחוף את המנוע של המטוס. אז קישקשתי מהר עוד ציור והסברתי לנסיך: 'זו קופסא, הכבשה שביקשת בפנים'. הופתעתי לראות את פניו מאירות. 'זה בדיוק מה שרציתי!'"

למרות היותם מבוגרים ולא ילדים, מתכנני השטר הבינו את הרמז של אנטואן וידידו החדש מאסטרואיד B-612 וציירו מעל הפרפיקס את ה"תיש בעל הקרניים" שצייר סנט-אכזופרי ונדחה בבושת פנים על ידי הנסיך... בדיו לבן! הפעם הרמז ברור ולקוח ממוסר ההשכל של הספר כולו: "...הדברים החשובים סמויים מן העין".

שני הציורים, הנראה של הנחש שבלע פיל והבלתי נראה של ה"תיש בעל הקרניים", מהווים חידוש מרענן בתכנון ועיצוב שטרות. מתכנני ומעצבי השטר הוכיחו כי לא בהכרח חייב שטר להעביר מסר ברור וחד-משמעי לציבור המשתמשים, ובהחלט יש גם מקום לשטרות בעלי מסר מובלע או נסתר.

עבורנו, אספני נומיסמטיקה, מסמל השטר של 50 פרנק עם דיוקנו של אנטואן סנט-אכזופרי היבט נוסף: את הפריטים שאנו אוספים לאו דווקא חייבים לראות עם העיניים, אלא דווקא עם הלב!